

INNLEGG PÅ SKIEN VIDEREGÅENDE SKOLE 11.3.1981.

For dere som sitter her som elever, er det en selvsagt ting å kunne gå på skole. Dere har kanskje ikke alle kommet inn på akkurat den linjen dere ønsket - men dere kom inn.

Det har ikke alltid vært slik. For bare et par-tre tiår tilbake, var utdanning utover grunnskolen et sjeldent unntak i de fleste miljøer. Mange av dere har foreldre som går gjennom livet med et bittert savn etter den utdanningen de hadde lyst på - men som den gang lå utenfor

-2-

deres økonomiske og praktiske muligheter. Utbyggingen av skoleverket er en av de største reformer som er gjennomført etter den andre verdenskrigen. Vi har fått niårig skole for alle - og videregående skole for 90 prosent av årskullene. Når dere er ferdige her, vil dere finne et nett av fagskoler, distriktshøgskoler, andre høgskoler og universiteter der kapasiteten er femdoblet de siste 20 år. Igjen kan dere oppleve at akkurat den vegen dere ønsker mest ikke er åpen - men mulighetene er større for dere enn for noen tidligere generasjon i historien. Dere er kanskje lei av å høre ting fra oss i foreldregenerasjonen som minner om melodien: Det var så mye vanskeligere da jeg var ung - du har så mye å være takknemlig for. På den andre siden tror jeg ikke dere har det minste

vondt av å bli minnet om den virkelighet at det ligger en enorm innsats bak de skolene som dere nå går på. Hvis foreldrene hadde valgt å bruke mere penger til biler, sydenreiser og annet forbruk og valgt politikere som ønsket lavere skatteprosent, ville dere opplevd lengre køer foran skoleportene. Jeg tror heller ikke dere har vondt av å høre at det koster samfunnet 19.000 kroner i året å ha dere her.

Jeg sier ikke dette for å moralisere. Men det er ikke dumt iblandt å stanse opp og tenke litt over sammenhengene i tingene. De ressursene som settes inn i skoleverket er enorme - i alt 9 milliarder eller 5.000 kroner pr yrkesaktiv. Vi gjør det fordi det er en menneskerett å få en utdanning som gjør det mulig å bruke sine evner i meningsfylt arbeid. Men vi gjør det også fordi utdanning er en nøkkel til å løse andre oppgaver i samfunnet. Vi ønsker gode snekkere til å bygge og vedlikeholde husene våre, vi vil ha gode lærere for ungene våre eller for oss selv hvis vi søker voksenopplæring, vi ønsker dyktige arbeidere i industrien og i helsevesenet. En gang blir vi gamle og da ønsker vi hjelp - og kan hende pleie. En gang blir også dere gamle og ønsker det samme. Da vil dere ha glede av å ha holdt oppe et godt skoleverk som bragte fram de fagfolk dere trengte. Skoleverket er derfor et sentralt instrument for samarbeid mellom generasjonene - og derfor er vi alle interesserte i å gjøre det enda bedre.

Mange av de reformene som har vært gjennomført, har hatt til følge at folk blir eldre og eldre før de kommer ut i arbeidslivet - for enkelte grupper opp mot tredve år. Det er mange grunner til at vi nå bør stanse opp og tenke

etter om vi skal fortsette med å presse stadig mer utdanning inn i deⁿførste tredjedelen av livet - eller om vi skal søke nye veger. Regjeringen Nordli la i fjor fram en stortingsmelding om utdanning og arbeid. Her trekkes det opp linjer for et utdanningssystem som på en helt annen måte legger opp til en systematisk veksling mellom utdanning og arbeid. Det er mange viktige grunner til en slik nyorientering - vi ønsker å motarbeide den risiko for sosial isolasjon som kan følge med lang utdanning - og vi ønsker å få erfaringer og holdninger fra det øvrige samfunnet mer inn i utdanningsinstitusjonene. Det er grunn til å minne om at en av de viktigste utdanningsinstitusjonene i samfunnet er det øvrige arbeidslivet der vi lærer både kunnskaper og holdninger.

En viktig grunn til at vi bør få bedre kontakt mellom skoleⁿ og det øvrige arbeidslivet er at vi har laget en niårig skole for alle - og tolv års skole for nesten alle. Dette innebærer et radikalt brudd med utvalgsskolen - og det skaper behov for nye arbeidsformer. Skolen må bli romslig og vid nok til at alle kan kjenne seg hjemme der - og så forskjellige som menneskene er må vi skape stor variasjonsbredde i skolens tilbud.

Den stigende arbeidsledigheten blandt unge er en annen alvorlig grunn til å søke nye veger. Det er klare grenser for hvor langt vi kan utdanne oss ut av arbeidsløsheten - men samtidig vil utdanning være et viktig middel til å forebygge ledighet - gjennom bedre kvalifikasjoner. En tredje grunn er den tekniske utviklingen - vi må

regne med store endringer i arbeidslivet - og at de kan komme raskere enn før. Dette gjør det stadig mindre hensiktsmessig å samle utdanningen tidlig i livet - det vil stadig oppstå behov for å lære på nytt.

Det er altså gode økonomiske og praktiske grunner for reformer i retning av nærmere samarbeid mellom skole og annet arbeidsliv. Men vi har også grunner på et dypere plan. Tempoet i samfunnsendringene skaper nye problemer - også mellom generasjonene.

Vi vet - både av egen erfaring og utfra forskning - at trygge stabile lokalsamfunn og et godt nærmiljø er avgjørende for menneskelig vekst og utvikling. Vi vet også at overføring av erfaring og tradisjon fra foreldre til barn alltid har vært et viktig ledd i selve livsmønstret og i det vi kaller sosial læring, også til å skape og sik-

re normer og holdninger.

Men de siste generasjoner har opplevd en revolusjon her. Besteforeldres og foreldres livserfaring var ikke lenger den samme kilde til å møte livets nye virkelighet. Vi har svekket det vi kan kalle det sosiale limet i samfunnet. Kontakten mellom generasjonene er helt sentral i denne sammenheng.

Vi trenger en ny verdidebatt om hvilke holdninger vi vil gjenreise og stimulere. Vi må stille større krav til oss selv. Vi må våge å erkjenne at et samfunn er helt avhengig av sosiale normer og rammer for menneskelig atferd. Vi må ta alvorlig symptomer som rotløshet, alkoholmisbruk og kriminalitet. Vi kan heller ikke skyve fra oss ansvaret for hverandre. Vi har et felles ansvar.

Vi møter en ny type problemer. Midt i alt framskrittet finnes mange ensomme mennesker. Følelsen av isolasjon, utrygghet og rotløshet er utbredt. Vi kan avlese utviklingen på sosialbudsjettene. Trass i velstandsøkningen, ser vi ingen ende på økningen til sosiale formål.

Hva skyldes dette?

Mye tyder på at vi før tok oss bedre tid til hverandre, selv om arbeidsdagen var lang og hard. Folk følte et ansvar for hverandre. De tok et tak for hverandre når det gjaldt, var til støtte og hjelp. Vi har bygd opp et stort offentlig hjelpeapparat som yter verdifulle tjenester. Men samtidig ser vi en tendens til å skyve alle problemer over på det offentlige, og selv fraskrive seg ansvar. Vi ser ofte at institusjoner som krever mange penger og

stort personale blir det eneste alternativ, selv når hjelp og støtte i nabolaget menneskelig sett kunne gitt en bedre løsning.

Mange steder - kanskje særlig i storbyene - vokser ungdom opp uten kontakt med eldre mennesker. Dermed brytes viktige bånd til fortiden. Følelsen av tilhørighet kan lett bli borte.

Hva har så dette med dere som går på skolen å gjøre?

Jeg tror dere føler at det har en hel del med dere å gjøre. Dere har kanskje hørt om - ja muligens selv vært med på - forsøk der skoleelever kommer i kontakt med eldre mennesker som hjemmehjelpere eller på andre måter. Fjernsynet viste for noen måneder siden et innslag fra Haugesund der ungdom med tekniske interesser hadde bygd opp et hobbyverksted sammen med pensjonister som hadde erfaring fra

tekniske yrker eller hobbyer. Både unge og gamle ga uttrykk for at de satte stor pris på dette.

Vi har en stor oppgave i å gjenopprette balansen mellom det lille samfunnets tetthet og det store samfunnets avstand og kulde. Vi må gjenoppbygge det som blandt enkelte fagfolk kalles det sosiale nettverket.

Som et viktig ledd i dette, må vi igjen begynne å stille krav til hverandre, ikke bare til samfunnet. Det gjelder barn, ungdom, yrkesaktive og eldre. Egentlig vil de fleste gjøre en innsats, de ønsker å bidra. Å føle seg overflødig fører til passivitet og misstemning, ofte til redusert selvfølelse og menneskelig overskudd. For menneskelig livsglede og overskudd er ikke noe man kan lagre og spare på. Menneskelig utfoldelse er en ressurs som kan vokse og stimuleres - som ikke uttømmes, men øker ved bruk.

Passivitet er vår felles fiende. Det er unge som føler at de ikke bruker seg selv - og at ingen har bruk for dem. Det samme gjelder for mange eldre. I begge grupper er det mange som kjenner seg isolert fra resten av samfunnet. De eldre kan kjenne seg definert ut, mens de unge ikke riktig er definert inn. Denne følelsen av overflødigheit kan virke både farlig og nedbrytende.

Hvis vi fortsetter en utvikling der mange unge og eldre kjenner seg utenfor, vil dette samtidig føre til stadig økende krav til de yrkesaktive aldersgrupper. Disse blir neddyngnet i arbeid og forpliktelser både ute og hjemme, med stress og følelse av utilstrekkelighet som følge.

Er vi ikke her inne i en vond sirkel?

Jeg tror vi har mye å vinne på å bryte denne sirkelen, på å gjenopprette kontakten mellom generasjonene. For

dere som er unge vil det være en berikelse å få del i de eldres erfaringer. Samtidig er det mye dere kan gjøre for de eldre. Dere kan gjøre mye på egen hånd - i forhold til eldre slektninger og naboer. Dere kan gjøre det gjennom skolen eller på andre måter. Jeg vet at endel av de skoleforsøkene jeg nevnte med samfunnsarbeid for skoleungdom har gitt meget positive erfaringer. Her ligger store og spennende oppgaver og venter. Vent ikke på at kommunen skal sette igang for dere. Sett igang selv - og når dere er igang vil dere oppleve at det kanskje også er mulig å få hjelp både i kommunen og andre steder.

Jeg har brukt tid på dette punktet fordi jeg synes det er så viktig - og fordi det dreier seg om noe dere vil være

mye opptatt av i årene som kommer - hvordan det voksne samfunnet best skal virke og vokse i menneskelig forstand.

Det å bli voksen er også å få større ansvar. Og det å bære ansvar er noe man bare kan lære ved å begynne å bære det - jo før jo heller. For noen av dere kan slike aktiviteter bli begynnelsen til et yrke med omsorgsfunksjoner. For alle vil det være viktige menneskelige erfaringer - det vil alle ha behov for. Samfunnsorganene har viktige oppgaver, men de kan ikke løse alle slike oppgaver på langt nær. Derfor er det viktig at vi alle tar vår del - at vi som jeg sa også begynner å stille krav til oss selv og hverandre og ikke bare til offentlige organer.

Den andre viktige tingen dere vil møte i årene fremover, er arbeidslivet - det betalte arbeidslivet. Dere vet sikkert at det har vært vansker for mange unge å finne arbeid. Det kan raskt skape problemer for mange år framover, for noen setter det kanskje merker for livet. Kampen for å sikre arbeid for alle står derfor sentralt for både Regjering og Storting. Vi vet at ungdomsledigheten kan bli roten til mye vondt.

Men også her gjelder det at myndighetene bare kan løse deler av oppgaven. Bedriftene og institusjonene som ansetter folk har en annen viktig del av oppgaven. Men dere har også en del selv. Den viktigste delen av deres oppgave nå ligger i å gjøre et skikkelig skolearbeid. For skolegang er et

skikkelig arbeid - selv om det ikke er betalt på annen måte enn at det er de yrkesaktive som bærer utgiftene.

Det er ihvertfall på ett punkt jeg vet dere kan ha nytte av de eldres erfaringer. De eldre kan fortelle dere en viktig ting: Det er ikke mange som angrer på at de var aktive i skolearbeidet. Det kan føles kjedelig eller slitsomt iblant, iallfall husker jeg slike stunder. Men alle som er villige til ærlig å huske sin egen ungdom, vil minnes at det var en ujevn prosess. Hvis dere skulle treffe på noen som påstår at de jobbet jevnt og trutt hele tiden, skal dere ikke legge for stor vekt på det. Men det er et av ungdommens store privilegier at den kan mobilisere store krefter når det røyner på.

Vi kan oppleve vansker i årene som kommer, ikke minst på det økonomiske og sosiale plan jeg har vært inne på. Samfunnet kan hjelpe til med å løse slike problemer. Men den viktigste hjelpen kan vi yte selv. Det betyr å lære seg til å stole på egne krefter, og spørre hva hver enkelt kan gjøre for at vår samlede innsats blir til det beste både for en selv og for mennesker utenfor våre egne landegrenser. Jeg har lyst til å avslutte med å gjenta en setning jeg har lyst til at flere tenker igjennom: Et mykere samfunn er ikke et samfunn der den enkelte gjør en minst mulig innsats!